

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele **J. I. E.**, st. příslušnost: Nigérie, zastoupeného JUDr. Athanassiossem Pantazopoulossem, advokátem, AK se sídlem Slavíkova 19, Praha 2, proti rozsudku **Krajského soudu v Praze** ze dne 12. 7. 2016 č. j. 32 Co 180/2016-136 a rozsudku **Okresního soudu v Nymburce** ze dne 5. 2. 2016 č. j. 11 Nc 707/2014-95, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce jako účastníků řízení a **1) S. R.** a **2) B. R.**, obou zastoupených Mgr. Lucií Petránkovou, advokátkou, AK se sídlem Bolzanova 1, Praha 1, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění:

I. Rekapitulace průběhu řízení

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 19. 9. 2016, stěžovatel napadl výše uvedený rozsudek Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“). Krajský soud tímto rozsudkem potvrdil taktéž výše specifikovaný rozsudek Okresního soudu v Nymburce (dále jen „okresní soud“). Tím okresní soud zamítl žalobu stěžovatele na určení otcovství k nezletilé R. J. R. (dále jen „nezletilá“), která se narodila v březnu 2013. Stěžovatel tvrdí, že tímto rozhodnutím bylo porušeno jeho právo na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také „Úmluva“ nebo „EÚLP“ v citacích z literatury nebo judikatury), právo na účinný prostředek nápravy podle čl. 13 Úmluvy a právo na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny a čl. 6 Úmluvy. Navrhuje proto zrušení napadených rozsudků obecných soudů.

2. Vedlejší účastnice S. R. (dále jen „matka nezletilé“) prožívala v roce 2012 tíživé období. Zemřel jí syn. Její manželství s B. R. (dále také „matrikový otec“) kvůli tomu procházelo krizí. Matka nezletilé se v tomto období na internetu seznámila se stěžovatelem, který pochází z Nigérie. Měla s ním minimálně dvakrát sexuální styk. Otěhotněla. Během těhotenství pak s navrhovatelem jednala ohledně jeho styku s nezletilou. Přijímala od něj finanční prostředky. Zaslala mu také CD se záznamem ultrazvukového vyšetření s vlastnoručním popisem: „*Our Babygirl, 26th week, 4D ultrasound, 15. 12. 2012, videos & photos* ♥.“ Dne 7. 3. 2013 se jí narodila nezletilá. O skutečnosti, že jejím biologickým otcem mohl být stěžovatel, svědčí její tmavá pleť. Stěžovatel se však nestal jejím právním otcem. Vzhledem k tomu, že se nezletilá

narodila do existujícího manželství, stal se podle tzv. první zákonné domněnky otcovství jejím otcem B. R. Toho bohužel v minulosti taktéž postihla nešťastná životní událost. Po těžké autonehodě utrpěl vážná zranění. Má poruchu řeči, špatně mluví a používá i jiné způsoby komunikace. Píše na tabletu nebo na počítači. Netrpí však žádnou duševní chorobou a má plnou svéprávnost. Pohybuje se díky invalidnímu vozíku.

3. Stěžovatel se se vzniklou právní situací nechtěl smířit. Dne 31. 10. 2014 proto podal žalobu na určení svého otcovství k nezletilé. Tvrdil, že je jejím biologickým otcem. Na základě tzv. první domněnky otcovství se právním otcem nezletilé stal matrikový otec [viz § 51 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“), který byl účinný v době narození nezletilé; shodně ji upravuje i § 776 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“)]. Matka nezletilé ve vyjádření k žalobě popírala její oprávněnost. Naopak tvrdila, že jí stěžovatel nutil jít na potrat a choval se vůči ní agresivně. Měl jí údajně posílat výhružné SMS zprávy. Popírala také tvrzení stěžovatele o finanční podpoře pro nezletilou. Upozorňovala, že stěžovatel bral dceru jako „celoživotní vstupenku“ do České republiky. Mělo mu tehdy skončit studium a vznikly pochybnosti o oprávněnosti jeho dalšího pobytu v České republice. Mohl se podle jejího tvrzení stýkat s nezletilou v její přítomnosti, ale odmítl. Matka nezletilé dále spekovala o skutečných úmyslech stěžovatele, protože podle ní nejprve neměl v úmyslu se s nezletilou stýkat. Určité kroky v tomto směru podniká až téměř po dvou letech.

4. Okresní soud při dokazování zjistil, že se matka nezletilé v době rozhodné pro její početí se stěžovatelem sexuálně stýkala. Zjistil také, že se matrikový otec přes svá zdravotní omezení zapojuje do péče o nezletilou v rozsahu, v jakém mu to dovoluje jeho zdravotní stav. Nezletilá jej podle slov své matky považuje za otce a on se k ní jako otec chová. Mají mezi sebou citový vztah.

5. Stěžovatel při výslechu uvedl, že po narození nezletilé přispíval na její výživu. Několikrát nezletilou viděl. Jeho styk s ní však ustal, protože si ho její matka dále nepřála. Vypověděl, že neplánoval s ní a dcerou společný život. Nemá ani v úmyslu dítě vytrhovat z rodinného prostředí. Jen se chce se s nezletilou stýkat. Okresní soud nevyjasnil, jaký byl postoj stěžovatele k těhotenství matky nezletilé. Rovněž zcela neobjasnil, za jakým účelem matka nezletilé přijímala od stěžovatele peníze. Jednoznačně z dokazování nevyplývalo, kdo pro nezletilou vybral její jméno, a zda byla matka nezletilé v kontaktu s rodinou stěžovatele. Matrikového otce okresní soud nevyslechl, ani nepodrobil jeho zdravotní stav znaleckému zkoumání. Podle okresního soudu by prokázání těchto skutečností nepřineslo žádné informace, které by měly vliv na jeho rozhodnutí. Veškeré zásadní skutečnosti totiž okresní soud zjistil z rodného listu nezletilé a z výpovědí účastníků.

6. Okresní soud ve svém rozsudku zdůraznil, že pokud se dítě narodí za trvání manželství, určuje se otcovství podle první domněnky právě narozením. Proto se zde nelze následně domáhat určení otcovství k dítěti soudní cestou. Může nastat situace, že matrikové otcovství neodpovídá faktickému stavu. Pro takové případy zákon dává matrikovým rodičům možnost otcovství popřít. Právo popřít otcovství však ponechává pouze matce a matrikovému otci (viz § 59 odst. 2 a § 57 a násl. zákona o rodině; nyní § 789 a 785 odst. 1 obč. zák.). Aktivní legitimaci k podání žaloby na popření otcovství nemá muž, který není matrikovým otcem a označuje se za biologického otce. Popěrná

lhůta oběma aktivně legitimovaným subjektům v daném případě navíc uplynula. Okresní soud proto žalobu zamítl.

7. Stěžovatel podal proti rozsudku okresního soudu odvolání. Krajský soud však rozsudek okresního soudu potvrdil. Ohledně zjištěného skutkového stavu krajský soud uvedl, že matka nezletilé nepopírala intimní styky s navrhovatelem a jednala s ním o jeho styku s nezletilou. Od navrhovatele také podle krajského soudu přijímala výživné. I během řízení před okresním soudem matka o stěžovateli jako o otci hovořila. Soud uvedl, že základním předpokladem pro řízení o určení otcovství je skutečnost, že rodný list dítěte neuvádí otce. V posuzovaném případě však otec v rodném listě nechybí. Další zákonné domněnky otcovství (souhlasné prohlášení rodičů, určení otcovství soudem) mají své místo, jen pokud otcovství nelze určit podle předchozích domněnek (v zákonem dané posloupnosti). Okresní soud proto nepochybil, pokud návrh na určení otcovství stěžovatele k nezletilé zamítl. Nepochybil ani po procesní stránce. Výslech matrikového otce by totiž vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nemohl vést ke změně rozhodnutí okresního soudu. Tu podle krajského soudu nemohly přivodit ani další námitky stěžovatele, týkající se práva nezletilé znát svého biologického otce a práva samotného stěžovatele na soukromý a rodinný život. Ani námitka týkající se (ne)uplynutí objektivní lhůty k popření otcovství již neměla relevanci. V tom, že matka nezletilé přivedla na svět dítě jako vdaná žena a věděla, že rodný list nebude uvádět biologického otce, ačkoliv s ním jako s otcem v určitém směru jednala, krajský soud viděl důvody zvláštního zřetele hodné, pro které matrikovým rodičům nepřiznal náhradu nákladů řízení.

II. Obsah ústavní stížnosti

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že sama matka nezletilé pokládala stěžovatele za otce. Již od zjištění těhotenství se stěžovatelem v tomto smyslu komunikovala, domlouvala s ním nákup výbavičky a řešila s ním svou rodinnou situaci. Informovala ho o tom, že žije se svým manželem a že dítě bude žít s nimi. Přijímala od něj ale finanční pomoc. Nezletilá dostala křestní jméno po sestře stěžovatele a dle jeho přání ji i pokřtili. Matka několikrát umožnila stěžovateli kontakt s dítětem v místě svého bydliště. Stěžovatel nemá důvod si myslet, že nezletilá není jeho biologickou dcerou, protože je tmavé pleti. Matka nezletilé nikdy neuvedla ani nedoložila žádný důkaz o tom, že by stěžovatel otcem nezletilé nebyl. Za otce však podle svých slov považuje svého současného manžela. Stejně matrikového otce podle matky údajně vnímá i samotná nezletilá.

9. Stěžovateli však nelze upírat právo na soukromý a rodinný život (čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy) a právo na účinný prostředek nápravy podle čl. 13 Úmluvy. O svou dceru jeví opravdový zájem, hradil na ni výživné a evidentně mu záleží i na tom, aby dceři nic nechybělo. Jde mu především o její blaho. Přes první zákonnou domněnku otcovství by právo mělo chránit i práva biologického otce, který má o své dítě zájem. Zatajení pravdy vede k zásahu do práv nezletilé ji znát, pokud jde o její původ. Opak by vedl k oslabování a rozpadu rodiny.

10. Obecné soudy také podle stěžovatele pochybily v rámci procesu dokazování. Stěžovatel nadále považuje za nezbytné provést jím navržené důkazy. Soudy vyšly pouze z výpovědi matky nezletilé. Tím, že stěžovatel neměl možnost vyslechnout

matrikového otce, došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces. Sama matka nezletilé uvedla, že její manžel je schopen komunikovat a dorozumívá se. Jeho vnímání je podle ní naprosto v pořádku. Stěžovatel však při jedné z návštěv nezletilé viděl, že matrikový otec vůbec nekomunikuje a je odkázán na cizí péči. Nebyl schopen se ani sám najít. Stěžovatel považuje za žádoucí, aby byl matrikový otec vyslechnut minimálně z důvodu objasnění těchto skutečností, třeba i v místě bydliště. Pokud je jeho zdravotní stav natolik vážný, těžko se může nezletilé věnovat a působit na ní jako zdravý člověk (např. jezdit na výlety, hrát si s ní, pomáhat jí s úkoly ve škole apod.). Vliv otce na vývoj nezletilého dítěte je stejně důležitý jako vliv matky nebo ostatních členů rodiny.

11. Stěžovatel připouští, že jeho postavení je extrémně slabé z důvodu nedostatečné ochrany, kterou mu poskytuje zákon. V tomto případě je vše závislé na libovůli matky. Rozhodla se ponechat si dítě počaté se stěžovatelem a vychovávat je se svým manželem. Biologického otce chtěla násilně vytěsnit nejen ze svého života, ale i ze života jejich dcery. Obecné soudy ji v tom podporují, aniž by vzaly v úvahu práva biologického otce a především samotného dítěte. Stěžovatel také již několik let matce nezletilé finančně přispívá na výchovu dcery. Matka od něj převzala i peníze na uhrazení soudního poplatku za podání uvažovaného návrhu na popření otcovství. Tím *de facto* uznala, že stěžovatel je biologickým otcem nezletilé.

12. Matka nezletilé navíc nyní brání jakémukoliv kontaktu dítěte se stěžovatelem. Tím porušuje právo nezletilé znát svého biologického rodiče a právo na styk s ním. Nezletilá tím ztrácí možnost poznat kulturu země, ze které pochází její otec. Nebude moci pochopit své kořeny a vše, co ovlivňuje její identitu. Přitom lze důvodně předpokládat, že vzhledem k jiné barvě pleti bude po svém otci a svém původu pátrat. Mělo by proto dojít k uznání otcovství, aby dítě, které by se po dlouhé době mohlo stýkat se svým biologickým otcem, mohlo realizovat svá práva. Postup podle první domněnky otcovství, pokud matrikový otec není schopen se vyjádřit ve věci popření otcovství a prakticky pečovat o nezletilou či ji vychovávat, vede k porušení výše zmíněných základních práv stěžovatele, zejména jeho práva na respektování soukromého a rodinného života. Postup okresního soudu ve věci, v níž převažuje lidský aspekt, je velmi formalistický a nerespektuje Úmluvu o právech dítěte, čl. 8 Úmluvy a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

III. Vyjádření dalších účastníků řízení a replika stěžovatele na tato vyjádření

13. Krajský soud považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Veškeré námitky, kterými stěžovatel odůvodnil svoji stížnost, uplatnil již v předchozím řízení. Krajský soud se s nimi v rámci odvolání vypořádal. Od svých závěrů nemá důvod se odchýlit. V rodném listě nezletilé je uveden otec, jehož otcovství vzniklo na základě první domněnky. Příslušné zákonné ustanovení je kogentní. Skutečnost, zda je zapsaný otec i biologickým otcem dítěte, je v takovém případě irelevantní. Ke změně zápisu otce v rodném listě by mohlo dojít pouze v případě, že by bylo otcovství matrikového otce popřeno. Aktivní legitimaci k popření otcovství však má pouze matka a manžel matky, případně soudem jmenovaný opatrovník manžela matky, byla-li svéprávnost manžela před uplynutím popěrné šestileté lhůty omezena tak, že sám otcovství popřít nemůže (§ 785 odst. 2 obč. zák.). K popření otcovství však nedošlo a žádný z matrikových rodičů ani nemá v úmyslu otcovství popírat a nebyla-li svéprávnost matrikového otce omezena,

nepřichází v úvahu ani postup podle § 785 odst. 2 obč. zák. I v případě, že by byl stěžovatel biologickým otcem nezletilé, je nutné respektovat, že jako otec je v jejím rodném listě zapsán matrikový otec a jemu proto náleží veškerá práva a povinnosti otce dítěte.

14. Matka a matrikový otec namítají, že nezletilá od narození žije v úplné rodině. Matrikového otce vnímá jako svého otce. Je na něho psychicky vázána a říká mu „tati“. Matrikový otec se také cítí být jejím otcem a k nezletilé tak přistupuje. Zájem na jistotě právního postavení nezletilé musí převážit nad všemi dalšími okolnostmi, tedy i nad domnělým zájmem stěžovatele. Rodiče uvádějí, že požadavek shody právního a biologického otcovství nelze považovat za absolutní. Právní vztah otce a dítěte totiž není jen mechanickou reflexí existence biologického vztahu. Postupem času se může i při absenci tohoto vztahu vyvinout mezi matrikovým otcem a dítětem sociální a citová vazba, která z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života rovněž požívá právní ochrany. V této věci však ani nebylo prokázáno, že by stěžovatel byl biologickým otcem nezletilé. Stěžovatel navíc matku a její rodinu šikanuje a jedná pouze ve svém osobním zájmu s cílem poškodit úplnou rodinu nezletilé. Matka má obavy, že by mohl odvézt nezletilou do Nigérie, odkud už by se nikdy nemusela vrátit.

15. Vyrůstá-li nezletilá s invalidním otcem, je to pro ni jedině přínosem a poučením do budoucího života. Bude se vždy umět k takovým lidem chovat a bude k nim mít úctu. Naopak stěžovatel se o nezletilou začal zajímat až v poslední době a vzhledem k jeho pobytové situaci lze o jeho úmyslech pouze spekulovat. Peníze, které posílal do září 2015, matka nezletilé nebrala jako výživné, ale jako splácení dluhu. Dříve mu totiž půjčila na léčbu jeho nemocné matky v Nigérii. Nikdy ho neoznačila jako otce své dcery, ani tak s ním nejednala. Jakákoliv změna v rodinných poměrech nezletilé by jí velmi ublížila psychicky. S ohledem na výše uvedené proto oba matrikoví rodiče navrhuje, aby Ústavní soud tuto stížnost zamítl.

16. Stěžovatel v následné replice zdůraznil, že je nepopíratelným faktem, že je biologickým otcem nezletilé. Plyne to i z odůvodnění rozsudku krajského soudu. Stěžovatelova snaha o uznání otcovství nezletilé není motivována tím, že by chtěl jakkoli narušovat současný styl života rodiny dítěte. Nehodlá žádat o svěření dcery do své péče. Chce se pouze domoci svého práva na styk se svojí dcerou. V současné chvíli je v jejím životě cizincem, přestože matka, soudy i sociální pracovníci vědí, že právě on k ní má biologický vztah. Stěžovatel zdůrazňuje, že *„lež nemůže být základem rodinného života“*.

17. Okresní soud pouze odkázal na odůvodnění svého rozsudku. Městský úřad Lysá nad Labem, který v řízení před obecnými soudy vystupoval jako kolizní opatrovník nezletilé, se svého postavení vedlejšího účastníka vzdal.

IV. Formální předpoklady projednání ústavní stížnosti

18. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění podmínek řízení. Ústavní stížnost včas podal oprávněný stěžovatel, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k projednání věci příslušný. Stěžovatel má potřebné právní zastoupení v souladu s požadavky ustanovení § 29 až 31

zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

19. K přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud stručně uvádí, že jedním ze základních pojmových znaků ústavní stížnosti, jakožto prostředku ochrany ústavně zaručených základních práv, je její subsidiarita. Ústavní stížnost lze zpravidla podat pouze tehdy, pokud navrhovatel ještě před jejím podáním vyčerpal všechny prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To se v projednávané věci striktně vzato nestalo. V souladu s ustanovením § 30 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. ř. s.“), totiž platí, že „[d]ovolání není přípustné proti rozhodnutí podle hlavy páté části druhé tohoto zákona, ledaže jde o rozsudek (...) o určení nebo popření rodičovství (...).“ Z toho plyne, že v této konkrétní věci, v níž stěžovatel podal žalobu na určení otcovství, bylo přípustné dovolání. Stěžovatel ho nepodal.

20. Ústavní soud však nemůže přehlédnout, že stěžovatel jednal zcela v souladu s poučením, které mu v závěru svého rozsudku krajský soud poskytl. Stěžovatel sice byl zastoupen advokátem, který měl vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen dovoláním podaným v prodloužené době tří měsíců [viz § 240 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“)]. Z pohledu ústavního přezkumu je však nutné akcentovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž nelze klást k tíži stěžovatele pochybení soudu při poučení o opravném prostředku, jestliže z něho stěžovatel vyšel (viz např. rozsudek *Gajtani proti Švýcarsku* ze dne 9. 9. 2014, č. 43730/07, § 61 - 77, včetně konkurenčního stanoviska soudců Lemmense, Kūrise a Spana; viz také Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 663 - 664). Odmítnutí stěžovatelovy stížnosti pro nepřípustnost by tak znamenalo porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

21. Ústavní soud nadto došel k názoru, že ústavní stížnost splňuje podmínky § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Podle něj Ústavní soud neodmítne ústavní stížnost, i pokud nesplňuje podmínku vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon k ochraně základního práva stěžovateli poskytuje, jestliže tato svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele a byla podána do jednoho roku ode dne, kdy ke skutečnosti, která je předmětem ústavní stížnosti, došlo. Ústavní stížnost je v tomto smyslu včasná. Podstatný přesah vlastního případu stěžovatele pak Ústavní soud spatřuje v tom, že jde o typovou věc týkající se problematiky postavení tzv. putativních otců. Její právní úprava v českém soukromém právu totiž vyvolává několik ústavněprávních otázek (viz Šínová, R. *Popírání otcovství - Komentář k § 785*. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV/1. § 655 - 793*. Praha: Leges, 2016, s. 951). Tento nálezný proto bude mít širší dopad i na další případy z oblasti ochrany rodinného života mužů, kteří nejsou matrikovými otci, ale tvrdí o sobě, že jsou otci biologickými. Nález Ústavního soudu nabízející ústavněprávní odpovědi na otázky, které zde vyvstávají, doposud v jeho judikatuře chybí. Proto ústavní stížnost stěžovatele podstatně přesahuje jeho vlastní zájmy a Ústavní soud ji shledal přípustnou.

V. Právní posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

V. a) Relevantní česká zákonná úprava

22. Podle § 3028 odst. 2 obč. zák. platí, že se ustanoveními tohoto zákona řídí i „*právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se však posuzují podle dosavadních právních předpisů.*“ Otcovství k nezletilé tedy určilo ustanovení § 51 odst. 1 zákona o rodině, podle nějž platí: „*Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.*“ V podstatě shodně upravuje první domněnku otcovství ustanovení § 776 obč. zák., podle něhož dnes platí: „*Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky.*“ Jak stanoví § 783 odst. 1 obč. zák., soud může určit otcovství na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, jen pokud nedojde k určení otcovství podle § 776 - 779 obč. zák.

23. V otázce popírání otcovství nepostrádal do konce roku 2013, kdy bylo nezletilé 9 měsíců a 24 dní, ještě stále relevanci tehdejší zákon o rodině. Podle jeho ustanovení § 57 platilo, že: „*(1) Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy mu vzniknou důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, popřít u soudu otcovství. Nejpozději však může popřít otcovství do tří let od narození dítěte. (2) Jestliže manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům a tato nezpůsobilost vznikla před uplynutím popěrné lhůty, může otcovství popřít jeho opatrovník, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví o narození dítěte, nebo věděl-li o jeho narození již dříve, do šesti měsíců po svém ustanovení.*“ Podle § 59 odst. 2 zákona o rodině pak platilo, že: „*Matka může do šesti měsíců od narození dítěte popřít, že otcem dítěte je její manžel. Ustanovení o popěrném právu manžela platí tu obdobně.*“ Ustanovení § 62 zákona o rodině navíc stanovilo: „*Vyžaduje-li to zájem dítěte, podá nejvyšší státní zástupce návrh na popření otcovství vůči otci, matce a dítěti, pokud lhůta stanovená pro popření otcovství některému z rodičů uplynula. (2) Je-li vzhledem ke všem okolnostem zřejmé, že muž považovaný za otce dítěte otcem není a uplynula-li lhůta stanovená pro popření otcovství některému z rodičů, podá nejvyšší státní zástupce návrh na popření otcovství, ledaže zájem dítěte výjimečně vyžaduje, aby k popření otcovství nedošlo.*“

24. Nové soukromé právo je však restriktivnější. Podle ustanovení § 785 odst. 1 věta první obč. zák. může „*[m]anžel (...) do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce, popřít své otcovství u soudu, nejpozději však do šesti let od narození dítěte.*“ Oprávnění k popření otcovství založeného první domněnkou dává obč. zák. i matce. Podle § 789 odst. 1 obč. zák. „*[m]atka může do šesti měsíců od narození dítěte popřít, že otcem dítěte je její manžel. Ustanovení o popření otcovství manželem platí obdobně.*“ Nikdo jiný však v případě první domněnky otcovství nemůže otcovství popřít. Odpadla i možnost nejvyššího státního zástupce podobný návrh podat. Jen v případě, že otcovství určilo souhlasné prohlášení rodičů (§ 779 obč. zák.), může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, jestliže to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva. Podmínkou je, že otec dítěte, určený souhlasným prohlášením rodičů, nemůže být jeho otcem. Soud v takovém případě zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.

V. b) Obecné principy plynoucí z ústavního práva

25. Stěžovatel se ve své argumentaci opírá zejména o čl. 10 odst. 2 Listiny, který stanoví, že „[k]aždý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“. Odkazuje i na čl. 8 Úmluvy, podle nějž má „[k]aždý (...) právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“ Úmluva je jako mezinárodní lidskoprávní smlouva součástí českého ústavního pořádku [viz nálezný sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317; č. 403/2002 Sb.)]. Článek 10 odst. 2 Listiny je třeba vykládat společně s paralelním čl. 8 Úmluvy a související judikaturou ESLP. České soudy přitom musí pracovat se širší normativní závazností judikatury ESLP, která se vztahuje nejen na rozhodnutí vůči České republice, ale i na rozhodnutí proti jiným smluvním státům Úmluvy. Povinnost zohledňovat judikaturu ESLP při vnitrostátní aplikaci Úmluvy je nejenom mezinárodněprávním závazkem České republiky, ale také vnitrostátně uloženou ústavní povinností plynoucí z čl. 10 a čl. 1 odst. 2 Ústavy. To tím spíše, že Listina odpověď na řešení rozhodné právní otázky nedává (viz čl. 32 odst. 1 a čl. 41 odst. 1 Listiny), a je třeba ji hledat, kromě podústavních norem, právě v Úmluvě a její interpretaci.

26. Z judikatury ESLP plyne, že pojem „rodinného života“ ve smyslu čl. 8 Úmluvy se neomezuje pouze na rodiny založené na manželství. Může zahrnovat i další faktické vztahy. Biologický vztah mezi rodičem a dítětem bez jakýchkoliv dalších právních nebo faktických elementů, které by byly známkou blízkých osobních vazeb, však pod ochranu čl. 8 nespádá (srov. rozsudek ve věci *L. proti Nizozemí* ze dne 1. 6. 2004, č. 45582/99, § 37). Aby byl určitý vztah nazván rodinným životem, zpravidla se vyžaduje, aby spolu dotčené osoby žily. Jen ve výjimečných případech mohou i jiné faktory nasvědčovat tomu, že vztah je dostatečně stálý, aby vedl k *de facto* rodinným vazbám (viz rozsudek *Kroon a ostatní proti Nizozemí* ze dne 27. 10. 1994, č. 18535/91, § 30, a *L.*, cit. výše, § 36).

27. ESLP ve své judikatuře nicméně dovodil, že zamýšlený rodinný život může výjimečně spadat do působnosti čl. 8, obzvláště pokud nebyl doposud plně utvořen z důvodů, které nelze přičítat stěžovateli (viz rozsudek *Pini a ostatní proti Rumunsku* ze dne 22. 6. 2004, č. 78028/01 a 78030/01, § 143 a § 146). Zejména tam, kde to vyžadují okolnosti, musí pojem rodinného života zahrnovat i potenciální vztah, který se může rozvinout mezi dítětem narozeným mimo rámec manželství a jeho biologickým otcem. Skutečnou existenci blízkých osobních vazeb lze v praxi zjistit na základě několika faktorů. Těmi jsou povaha vztahu mezi biologickými rodiči a prokazatelný zájem a oddanost otce vůči dítěti před jeho narozením i po něm (viz rozhodnutí o nepřijatelnosti ve věci *Nylund proti Finsku* ze dne 29. 6. 1999, č. 27110/95; ve věci *Nekvedavicius proti Německu* ze dne 19. 6. 2003, č. 46165/99; *L. proti Nizozemí*, cit. výše, § 36; a ve věci *Hülsmann proti Německu* ze dne 18. 3. 2008, č. 33375/03; srov. také rozsudek ve věci *Róžaňski proti Polsku* ze dne 18. 5. 2006, č. 55339/00, § 64).

28. ESLP k obdobným případům zdůrazňuje, že čl. 8 Úmluvy nechrání pouze rodinný, ale také soukromý život. Z přístupu orgánů Úmluvy tradičně plyne, že vztahy, které nespádají pod pojem rodinného života, obecně mohou spadat pod rozsah života soukromého (viz např. rozsudek *Znamenskaya proti Rusku* ze dne 2. 6. 2005, č. 77785/01, § 27 s dalšími odkazy na příslušnou judikaturu). ESLP proto ve věcech určování nebo popírání otcovství opakovaně shledal, že určení právních vztahů muže a jeho právního nebo domnělého dítěte se může týkat jeho rodinného života, ale že tato otázka může zůstat otevřená, protože v těchto věcech je vždy nepochybně dotčen soukromý život muže ve smyslu čl. 8 Úmluvy. Ten zahrnuje důležité aspekty osobní identity jednotlivce (viz rozsudek ve věci *Rasmussen proti Dánsku* ze dne 28. 11. 1984, č. 8777/79, § 33, rozhodnutí o nepřijatelnosti ve věci *Nylund*, cit. výše; či ve věci *Yildirim proti Rakousku* ze dne 19. 10. 1999, č. 34308/96, a rozsudek ve věci *Backlund proti Finsku* ze dne 6. 7. 2010, č. 36498/05, § 37). Podle Ústavního proto lze i v této věci čl. 8 Úmluvy aplikovat.

29. Z čl. 8 Úmluvy pro stát neplynou jen negativní závazky, spočívající v zákazu státu zasahovat do soukromého a rodinného života až na případy předvídané v čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Plynou z něj také závazky pozitivní (viz rozsudek ve věci *Marckx proti Belgii* ze dne 13. 6. 1979, č. 6833/74, § 31; či rozsudek ve věci *X a Y proti Nizozemsku* ze dne 26. 3. 1985, č. 8978/80, § 23). Ty v konkrétních okolnostech mohou od státu vyžadovat i aktivní konání, např. v podobě přijetí legislativy, která umožní efektivní realizaci soukromého a rodinného života jednotlivce (viz Bartoň, M. a kol. *Základní práva*. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 61). Například v uvedené věci *Marckx* ESLP shledal porušení pozitivního závazku státu, protože belgická legislativa neuznávala nemanželské dítě jako součást matčiny rodiny, a tudíž znemožňovala takovému dítěti „vést normální rodinný život“ (viz *Marckx*, cit. výše, § 31 a 36). Jak ovšem ve své judikatuře ESLP mnohdy upřesňuje, hranici mezi pozitivními a negativními závazky státu nelze přesně definovat (viz např. rozsudek ve věci *Von Hannover proti Německu* ze dne 24. 6. 2004, č. 59320/00, § 57). ESLP se proto často omezí pouze na konstatování, že principy posuzování porušení Úmluvy jsou v obou případech podobné (viz např. rozsudek ve věci *Nunez proti Norsku* ze dne 28. 6. 2011, č. 55597/09, § 69). V obou kontextech je totiž hlavní nutnost dosažení spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy (viz rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Odièvre proti Francii* ze dne 13. 2. 2003, č. 42326/98, § 40). Stěžovatel se v této věci dovolává právě splnění pozitivního závazku, který spatřuje v aktivním konání státu v podobě jeho zápisu do matriky jako skutečného otce nezletilé. Ústavní soud proto projednávanou věc posuzuje zejména perspektivou pozitivních závazků plynoucích z čl. 8 Úmluvy.

30. Poznatky k aplikaci pozitivních závazků poskytuje též komentářová literatura: „V případě pozitivních závazků se analýza, zda stát porušil své závazky pod čl. 8, zužuje v zásadě do jednoho kroku. Stěžovatel namítne, že stát neochránil jeho právo pod čl. 8, tedy nesplnil nějaký svůj pozitivní závazek, a Soud poté zkoumá, zda takový pozitivní závazek pod čl. 8 existuje. Přitom porovnává na jedné straně zájmy stěžovatele, jednotlivce, a na druhé straně opačný zájem společnosti, tedy zátěž, kterou by takový pozitivní závazek pro stát, potažmo pro společnost jako celek, přinesl. Jde tedy o jisté poměrování protichůdných zájmů podobné poslednímu kroku testu proporcionality při zkoumání negativních závazků. (...) Z hlediska váhy individuálního zájmu je nejpodstatnějším faktorem důležitost požadovaného konání pro stěžovatelův zájem pod čl. 8 (tedy např. soukromý život). Šance, že bude pozitivní závazek shledán, stoupá, čím víc je požadované konání pro stěžovatelův zájem pod čl. 8 důležité. Jak bylo

*již řečeno, toto poměrování připomíná poměrování při posuzování proporcionality pod posledním krokem analýzy negativních závazků pod čl. 8. Na rozdíl od analýzy negativních závazků, kdy Soud poměřuje zásah do již ustanoveného práva oproti obecnému zájmu, zde jde o rozhodování o samotném obsahu práva pod čl. 8 odst. 1 EÚLP. V obou případech však na misky vah vstupují veškeré okolnosti daného případu. Proto také jakékoli generalizace nejsou jednoduché a posuzování existence pozitivního závazku, stejně tak jako „nezbytnost v demokratické společnosti“ u negativních závazků, je třeba činit na základě konkrétních skutkových okolností.“ (viz Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 884-886).*

31. Judikatura ESLP je ve vztahu k problematice určování či popírání otcovství poměrně bohatá. S jejími obecnými principy lze pracovat nezávisle na tom, k jaké konkrétní domněnce otcovství se vztahují. Povaha střetu právem vytvořeného („fiktivního“) vztahu a vztahu „reálného“/biologického je ve všech případech stejná. Štrasburský soud prakticky vždy zdůrazňuje, že výběr prostředků k zajištění souladu s čl. 8 Úmluvy v oblasti vztahů jednotlivců mezi sebou je v zásadě záležitostí, která spadá do prostoru posuzovací volnosti smluvních států Úmluvy. Existují různé způsoby, jak zajistit respektování soukromého života, a povaha povinnosti státu bude záviset na konkrétních okolnostech soukromého života v dané věci (viz *Odièvre*, cit. výše, § 46).

32. V rozsudcích *Ahrens a Kautzor proti Německu* (rozsudky ze dne 22. 3. 2012, stížnosti č. 45071/09 a 23338/09) pak ESLP zmínil, že v členských státech existuje určitá tendence ve prospěch možnosti pro domnělého biologického otce zpochybnit otcovství právního otce. Zdá se však, že neexistuje ustálená shoda, která by zúžila prostor pro posuzovací volnost státu v této otázce (srov. také rozsudek ve věci *Chavdarov proti Bulharsku* ze dne 21. 12. 2010, stížnost č. 3465/03, § 47 - 48). ESLP vyzdvihuje právo na kontakt biologického rodiče s dítětem, který vyžaduje přísnou kontrolu, protože s sebou nese nebezpečí, že rodinné vztahy mezi malým dítětem a rodičem budou fakticky omezeny (viz rozsudek ve věci *Görgülü proti Německu* ze dne 26. 2. 2004, stížnost č. 74969/01, § 41-42, a *Anayo*, cit. výše, § 66).

33. V rozsudku *Ahrens* pak ESLP výslovně shrnul základní východisko své judikatury, které lze aplikovat i v této věci: „Čl. 8 Úmluvy musí být vykládán tak, že ukládá členským státům závazek zkoumat, zda je v nejlepším zájmu dítěte umožnit jeho biologickému otci založit mezi nimi vztah, např. prostřednictvím přiznání práva na styk. V souladu s tím však také platí, že biologický otec nesmí být zcela vyloučen ze života jeho dítěte, ledaže jsou zde k tomu důležité důvody vyplývající z nejlepšího zájmu dítěte. To ale automaticky neznamená povinnost založit biologickému otci právo napadat status otce právního. Tento závazek nelze dovodit ani z dosavadní judikatury Soudu.“ (§ 74) Obdobně ve věci *Marinis proti Řecku* (rozsudek ze dne 9. 10. 2014, stížnost č. 3004/10) ESLP opětovně zdůraznil, že z čl. 8 Úmluvy nelze obecně dovodit právo domnělého biologického otce, aby mohl popřít otcovství matrikového otce a stát se tak „právním“ otcem namísto něj. Tato linie judikatury ESLP zmiňuje závěry staršího rozhodnutí ve věci *Nylund*, podle kterého tzv. první domněnka otcovství staví na právní jistotě a bezpečí rodinných vztahů. Proto je podle ESLP obecně odůvodněné, pokud vnitrostátní soudy přisuzují větší váhu zájmům dítěte a rodiny, v níž dítě žije, než stěžovateloivu požadavku na určení „biologické pravdy“ (srov. *Marinis*, cit. výše, § 70).

34. Důležitou roli pro projednávanou věc pak hraje i rozsudek ve věci *Anayo proti Německu* (rozsudek ze dne 21. 12. 2010, stížnost č. 20578/07). Německé soudy odmítly povolit panu Anayo, který byl biologickým otcem dvojčat, přístup k jeho dětem, protože k nim neměl sociální a rodinný vztah. ESLP německým soudům vytkl, že ve věci takto rozhodly, aniž by posoudily, zda by kontakt mezi dvojčaty a stěžovatelem byl v nejlepším zájmu dětí. Podle ESLP německé soudy nedokázaly spravedlivě vyvážit konkurující si práva. Vzhledem k tomu, že důvody pro znemožnění kontaktu pana Anayo s jeho dětmi nebyly „dostačující“, shledal porušení čl. 8 (viz *Anayo*, cit. výše, § 67-73).

35. Věci *Anayo* se podobal rozsudek ve věci *Schneider proti Německu* (rozsudek ze dne 15. 9. 2011, stížnost č. 17080/07). ESLP zde opět dospěl k závěru o porušení čl. 8 Úmluvy. Vytkl vnitrostátním soudům, že nezkoumaly, zda za konkrétních okolností případu nebyl styk stěžovatele s dítětem v jeho nejlepším zájmu. Také blíže neposoudily, zda stěžovatelovy zájmy skutečně nemohly převážit nad zájmy právních rodičů dítěte. Nezabývaly se ani důvody, proč stěžovatel neměl možnost vyvinout sociální a rodinné vazby, přičemž to mohly být praktické důvody, které mu v tom bránily. ESLP konstatoval, že „s ohledem na realitu rodinného života v 21. století (...) není přesvědčen, že nejlepší zájem dětí žijících se svým právním otcem, ačkoliv mají jiného biologického otce, může být opravdu určován obecnou právní domněnkou“. Rodinný život podle ESLP může nabývat mnoha podob, proto je nezbytné prošetřit konkrétní okolnosti každého případu (viz § 100 rozsudku).

36. Uvedený rozsudek *Schneider* tak v těchto otázkách navázal na starší rozsudek *Kroon a ostatní proti Nizozemí* (rozsudek ze dne 27. 10. 1994, č. 18535/91), ve kterém ESLP - v obecné rovině dosti kontroverzně - uvedl, že „respekt k „rodinnému životu“ vyžaduje, aby biologická a sociální realita převážila nad právní domněnkou, která (...) jde proti zjištěným skutečnostem a přáním zúčastněných osob, přičemž prospěch z ní ve skutečnosti nemá nikdo.“ (viz § 4 rozsudku; obdobně viz rozsudek ve věci *Paulík proti Slovensku* ze dne 10. 10. 2006, č. 10699/05, § 46). A například ve věci *Kruškovič proti Chorvatsku* (rozsudek ze dne 21. 6. 2011, č. 46185/08) ESLP hovoří o tom, že muži, kteří nemají jakoukoliv možnost ovlivnit své otcovství, mají „životně důležitý zájem, chráněný Úmluvou, na zjištění biologické pravdy o důležitém aspektu jejich soukromého a rodinného života a jejím uznání ze strany práva“ (viz § 34 rozsudku).

37. Komentářová literatura také kritizuje judikaturu ESLP, dávající přednost stabilitě vztahů dítěte před jeho reálnými biologickými vztahy: „I když Soud v řadě případů shledal porušení čl. 8, lze poznamenat, že někdy přidává až příliš váhy zájmu právní jistoty oproti souladu právní fikce s realitou. Přitom převážení zájmu dítěte v daných případech je pochybné. Jistěže dítě má zájem na tom, aby jej někdo vyživoval, tedy zde např. platil alimenty. Není však vůbec jasné, proč by tak měla činit osoba, která rodičem dítěte není. V zásadě pak dochází k tomu, že se na základě nějakých domněnek vybere z populace jedna osoba, která bez ohledu na nějakou vazbu k dítěti je odpovědná za jeho výživu.“ (viz Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 937).

38. Lze nicméně obecně shrnout, že z judikatury ESLP nevyplývá povinnost umožnit domnělému otci zpochybnit otcovství matrikového otce založeného první domněnkou otcovství. Státům se v těchto otázkách s odkazem na absenci konsenzu

mezi evropskými zeměmi ponechává širší míra posuzovací volnosti. Pokud se pohlédne na střet „fikce“ s „realitou“ obecněji a vezme se v potaz širší judikatura k otázkám určování a popírání otcovství (a tedy i zbylým domněnkám otcovství) nevyznívají závěry ESLP ve prospěch biologického otce. Plyne z ní však, že ESLP zkoumá otázky udržování vztahů mezi biologickým otcem a jeho dítětem a vede státy k tomu, aby sledovaly, zda je či není takováto možnost v nejlepším zájmu dítěte.

39. Ústavní soud musel v konkrétních okolnostech této věci pečlivě vážit, zda v případě stěžovatele nedošlo k porušení pozitivních závazků z čl. 8, jejichž splnění se stěžovatel dovolává. Musel přitom vzít v úvahu, vedle akcentu na právní jistotu (viz bod 33 a rozsudek *Ahrens*), další faktory plynoucí z judikatury ESLP, kterými jsou zejména povaha vztahu mezi biologickými rodiči a prokazatelný zájem otce o dítě před jeho narozením i po něm (viz body 34 - 38 výše).

V. c) Obecné principy plynoucí ze srovnání s jinými členskými zeměmi EU

40. Ústavní soud vyšel též z materiálu svého analytického odboru - analýzy přístupu některých (srovnatelných) členských států EU k otázce určování, resp. popírání otcovství založeného jeho první domněnkou. Z přehledu právních úprav patnácti zemí Evropské unie vyplývá, že právní řády sedmi zemí (Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Nizozemsko, Polsko, Rakousko, Slovensko) nepřiznávají žádné soukromé osobě mimo manžela či dítě aktivní legitimaci k určení/popření otcovství založeného první domněnkou otcovství. Naopak právní řády dalších sedmi zemí přiznávají za přesně vymezených podmínek aktivní legitimaci k určení/popření otcovství i domnělému otci (Francie, Finsko, Litva, Lotyšsko, Německo, Rumunsko, Slovinsko). V některých zemích je k podobnému kroku aktivně legitimováno státní zastupitelství, opatrovník nebo orgán sociální péče (Francie, Litva, Polsko, Švédsko). Z analýzy mj. vyplynulo, že v žádné z vybraných zemí není aktivní legitimace k popření otcovství vymezena tak úzce, jako v České republice, kde ji mají jen matrikoví rodiče (viz body 22 - 24 výše).

41. Naše soukromé právo se hlásí ke střeoevropské právní tradici. Za srovnání proto podle stojí pohled do německého a zejména rakouského soukromého práva, jako nám příbuzným a v soukromém právu „nejbližším“ právním řádům (viz Horák, O. Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 - 117*. Praha: Leges, 2013. s. XLVII - L). V německém soukromém právu popírání otcovství (*Vaterschaftsanfechtung*) upravuje § 1600 a násl. občanského zákoníku (BGB), který upravuje i okruh aktivně legitimovaných osob. Popírat otcovství podle něj mohou následující osoby: muž, jehož otcovství je dáno domněnkou otcovství dle § 1592 odst. 1 a 2 a § 1593 BGB; muž, který pod přísahou tvrdí, že měl s matkou pohlavní styk v období možného početí; matka dítěte; dítě; a státní orgán příslušný k popírání otcovství dle § 1592 odst. 2 BGB.

42. Biologický otec neměl podle původní právní úpravy občanského zákoníku (platné a účinné do 30. 4. 2004) vůbec právo otcovství popírat. Na základě novely BGB, která reflektovala závěry vyslovené v judikatuře Spolkového ústavního soudu (usnesení Spolkového ústavního soudu sp. zn. 1 BvR 1493/96 ze dne 9. 4. 2003), však biologický otec aktivní legitimaci k podání žaloby na popření otcovství získal. Jedná se však pouze o omezené oprávnění k popírání otcovství (tzv. *begrenzte Anfechtungsberechtigung*, viz Prütting, H., Wegen, G. Weinreich, G. *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Kommentar*. 5.

vyd. Luchterhand Verlag, 2010, s. 2302). Omezují ho tři taxativní předpoklady. Navrhovatel musí (1) čestně prohlásit, že měl s matkou pohlavní styk v období možného početí (§ 1600 odst. 1 bod 2 BGB). (2) Mezi dítětem a jeho právním otcem nesmí existovat žádné sociálně-rodinné pouto (§ 1600 odst. 2 BGB). A konečně (3) navrhovatel je pokrevním (biologickým) otcem dítěte (§ 1600 odst. 2 BGB). Pravomocné rozhodnutí o popření otcovství ve prospěch biologického otce podle § 1600 odst. 2 BGB obsahuje zároveň výrok o určení jeho otcovství. Izolovaný návrh na určení biologického otcovství, resp. ryze genetického příbuzenství, bez statusových a právních konsekvencí, je podle § 1600d BGB nepřípustný (viz Prütting, H., Wegen, G. Weinreich, G., cit. výše, s. 2308).

43. Spolkový ústavní soud (dále „BVerfG“) ve svém rozhodnutí sp. zn. 1 BvR 1154/10 ze dne 4. 12. 2013 posuzoval věc, ve které byla zamítnuta žaloba na popření otcovství kvůli existenci sociálně-rodinného pouta mezi dítětem a jeho právním otcem. Konstatoval, že pouze omezené oprávnění biologického otce k popírání otcovství je ústavně konformní. Uvedl, že je zcela v souladu s rodičovskými právy ve smyslu čl. 6 odst. 2 Základního zákona (dále jen „GG“), pokud ochrana existující právně-sociální rodiny vylučuje biologického otce z popírání otcovství. To platí, i pokud domnělý biologický otec namítá, že právě v době porodu a v měsících po porodu si s dítětem vybudoval silné sociálně-rodinné pouto. V takovém případě mu však náleží právo na styk s dítětem odvozené z čl. 6 odst. 1 GG. BVerfG v tomto kontextu odkázal též na judikaturu ESLP, podle které je zcela na uvážení jednotlivých smluvních států, zda biologickému otci umožní popření otcovství za účelem zjištění, zda je právní otcovství v souladu s rolí sociálního otcovství.

44. Biologickému otci by však neměla být zcela odňata možnost na určení otcovství, resp. možnost podílet se na životě dítěte, pokud je to v zájmu dítěte. To však v sobě neobsahuje závazek ani povinnost umožnit biologickému otci popřít status (jiného) právního otce či samostatný nárok na určení/uznání biologického otcovství. To podle BVerfG nevyplývá ani z judikatury ESLP. V loňském roce také o otázkách relevantních pro projednávanou věc rozhodoval Vrchní zemský soud v Hammu (OLG Hamm). Ve svém usnesení sp. zn. 12 UF 244/14 ze dne 11. 2. 2016 potvrdil rozhodnutí nalézacího soudu v Münsteru ve sporu o popření otcovství, který rozhodl, že biologický otec může úspěšně popřít otcovství právního otce, pokud právní otec netvoří s dítětem sociální rodinu. Neexistuje tak mezi nimi zákonem chráněné sociálně-rodinné pouto ve smyslu § 1600 BGB.

45. V Rakousku je otázka určování, resp. popírání otcovství upravena v § 144 an. Všeobecného občanského zákoníku (dále jen „ABGB“). V reakci na derogační rozhodnutí Ústavního soudního dvora (dále jen „VfGH“) došlo v roce 2004 k rozšíření okruhu osob aktivně legitimovaných osob k popření otcovství. Aktivní legitimaci nově získalo samotné dítě, jakožto nejdůležitější účastník daného právního vztahu (blíže viz rozhodnutí Ústavního soudního dvora ze dne 28. 6. 2003 sp. zn. G78/00). V současnosti aktivní legitimace k popření otcovství manžela matky svědčí v souladu s § 151 odst. 2 ABGB pouze manželce matky a samotnému dítěti. Biologickému otci svědčí teoreticky jediná možnost podle § 147 odst. 2 ABGB. Ten upravuje situaci, pokud muž uznává otcovství dítěte, které již právního otce má (např. podle první domněnky). V tu chvíli je však nutná součinnost dalších zúčastněných v podobě souhlasu dítěte (zastoupeného ustanoveným opatrovníkem) a jeho matky (příp. pouze dítěte, je-li svéprávné; blíže viz Koziol, H., Bydlinski, P., Bollenberger, R. *Kurzkommentar zum ABGB*. 4. přepr. vyd.

Wien: Verlag Österreich, 2014, s. 85-86, bod 2; s. 95, bod 3). Biologický otec tedy není oprávněn domáhat se svých práv proti vůli ostatních zúčastněných osob.

46. Citovaný komentář vychází z principů vyslovených ve zmíněném rozhodnutí VfGH a danou úpravu nepovažuje z ústavněprávního hlediska za problematickou. Odkazuje přitom zejména na čl. 8 Úmluvy a judikaturu ESLP, z níž dovozuje primární důraz na nejlepší zájem dítěte. Ten je v podobných situacích spojován s vazbami na skutečně existující, sociální rodinu, která nesmí požívat menší ochrany než rodina v biologickém smyslu slova. Tomuto zájmu na zachování známého a stabilního prostředí dítěte proto musí právo biologického otce na jeho rodinný život zpravidla ustoupit. Nelze totiž připouštět zásahy státu (prostřednictvím přiznání práv biologickému, neprávnímu otci) do existujících rodinných vztahů a vazeb proti vůli všech zúčastněných. Jako jediný hypotetický příklad protiústavnosti dané úpravy uvádí komentář situaci, ve které by dítě fakticky nemělo žádné sociální vazby na matku a jejího manžela (právního otce), a naopak by žilo se svým biologickým otcem, ke kterému by však v důsledku dané právní úpravy nebylo v žádném právním poměru. Takový případ nicméně před rakouskými soudy dosud řešen nebyl (viz Koziol, H., Bydlinski, P., Bollenberger, R., cit. výše, s. 85-86, bod 2; s. 92, bod 1.).

47. Ústavnost rakouské právní úpravy určování a popírání otcovství VfGH v nedávné době posuzoval. Shledal ji jako ústavně souladnou (viz rozhodnutí sp. zn. G 494/2015-15 ze dne 13. prosince 2016). VfGH upozornil, že § 187 ABGB sice přiznává dítěti i rodičům právo na osobní kontakt, toto ustanovení však vychází z předpokladu právního statusu rodičovství. Může však být v zájmu dítěte, aby se stýkalo i s jinými osobami, ke kterým má zvláštní vztah. Aktivní legitimace pro podání návrhu podle napadeného ustanovení proto byla rozšířena i na třetí osobu, kterou může za určitých okolností být i biologický, leč neprávní otec dítěte. Nejprve se však zkoumá, zda by takový styk byl v zájmu dítěte. Teprve poté může dojít ke zjišťování biologického otcovství. Otázka určování/popírání právního otcovství tím není dotčena. VfGH odkázal na bohatou judikaturu ESLP a konstatoval, že otázka určování otcovství je ponechána volné úvaze a politickému rozhodnutí smluvních států Úmluvy. VfGH proto uzavřel, že zákonodárce napadenou úpravou sledoval legitimní cíl ochrany nejlepšího zájmu dítěte a nevybočil z intencí čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Nastolený stav přiměřeně omezuje práva domnělého biologického otce, chráněná čl. 8 Úmluvy ve prospěch ochrany nejlepšího zájmu dítěte a existujících sociálně-rodinných vztahů mezi matkou, dítětem a právním otcem. Ty taktéž požívají ochrany čl. 8 Úmluvy.

V. d) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

48. Stěžovatel namítá, že obecné soudy neochránily jeho právo na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 Úmluvy a nesplnily tím pozitivní závazek, který z uvedeného ustanovení Úmluvy plyne. Ústavní soud proto nyní musí zkoumat, zda takový pozitivní závazek pod čl. 8 existuje. Přitom porovnává na jedné straně zájmy stěžovatele a na druhé straně opačný zájem společnosti. Zájmem stěžovatele je zejména popření otcovství matrikového otce a právní uznání jeho biologického otcovství. Protichůdným zájmem společnosti jako celku, který obecné soudy vedené podústavní úpravou v občanském zákoníku upřednostnily, je ochrana existující právně-sociální rodiny.

49. Projednávaná věc je výjimečná svými skutkovými okolnostmi, jejichž mnohé faktory (včetně barvy pleti stěžovatele a nezletilé) nasvědčují tomu, že stěžovatel je biologickým otcem dítěte. Z výše citované judikatury ESLP a popsané komparace právních úprav nicméně nelze dovodit, že by z čl. 8 Úmluvy plynul pozitivní závazek, aby byl jako matrikový otec zapsán. Stát podle většinové linie judikatury ESLP nemá povinnost umožnit domnělému otci zpochybnit otcovství matrikového otce založeného první domněnkou. ESLP přísněji zkoumá až udržování vztahů mezi biologickým otcem a jeho dítětem v závislosti na nejlepším zájmu dítěte. Ochrana existující právně-sociální rodiny jako zájem převyšující biologickou fakticitu plyne i z nám blízkých právních řádů Německa a Rakouska. Tamější ústavní soudy taktéž judikovaly, že právo na respektování soukromého a rodinného života nedává biologickým otcům nárok na zápis do matrice namísto dosavadního matrikového otce. I v konkrétních okolnostech projednávané věci proto nelze dojít k závěru, že by pozitivní závazek umožnit stěžovateli popření otcovství právního otce existoval.

50. Ústavní soud nemůže ztratit ze zřetele principy dělby moci mezi institucemi státu a ve své rozhodovací činnosti ctí v tomto ohledu princip sebeomezení. Ve vztahu k legislativním aktům se tato zdrženlivost projevuje jeho nezasahováním do věcí, které by měl primárně řešit demokraticky zvolený zákonodárce (viz např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016, bod 85). Ústavní soud proto nemůže sám do práva na respektování soukromého života „dopsat“ ústavní nárok, o který se stěžovatel domněle opírá. Z toho důvodu nemůže ani do občanského zákoníku „doplnit“ aktivní legitimaci stěžovatele k podání popěrné žaloby. Stěžovatel jednoduše požaduje po státu konání, které z jinak ústavně zaručeného práva na respektování soukromého a rodinného života neplyne.

51. Ústavní stížnost míří proti rozhodnutím obecných soudů, které rozhodovaly o žalobě stěžovatele na určení otcovství. Otcovství k nezletilé však rozřešila první domněnka. Obecné soudy proto podle Ústavního soudu rozhodly správně o nedůvodnosti žaloby stěžovatele. Ten k prosazení svých práv nenalezl vhodný procesní prostředek. Smyslem a účelem určení otcovství je totiž zacelení chybějícího právního vztahu mezi dítětem a mužem, kterého právo považuje za jeho otce (viz § 783 obč. zák.). Jak uvedl krajský soud, v rodném listě by musel chybět údaj o otci nezletilé. V projednávané věci však nechyběl. Určení otcovství k nezletilé by tak připadalo v úvahu pouze v případě jeho předchozího popření. Ze stěžovatelovy ústavní stížnosti ostatně mezi řádky plyne, že mu o popření otcovství právního otce také jde. Patrně s vědomím chybějící aktivní legitimace však stěžovatel takovou žalobu na popření otcovství nepodal.

52. Ústavní soud tedy v této konkrétní věci nemůže obecným soudům ničeho vytknout. Oba soudy ve vymezeném procesním rámci správně aplikovaly podústavní soukromé právo a zabývaly se i nad rámec odůvodnění dalšími procesními možnostmi stěžovatele. Opřely se o skutečnost, že otcovství v této věci nebylo popřeno a návrh na jeho popření ani nikdo v zákonem stanovené lhůtě nepodal. Ve vztahu k napadeným rozhodnutím okresního a krajského soudu je proto ústavní stížnost nedůvodná. Ústavní soud navíc nemůže přehlédnout mravní rozměr celé věci, na který ostatně upozornil ve svém rozsudku i prvostupňový soud. Stěžovatel si byl od počátku vědom toho, že je matka nezletilé provdána za jiného muže, a pokud by porodila dítě, že se jeho otcem stane její manžel.

53. Tato věc nicméně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele. Může mít dopad na další jednotlivce, kteří se ocitnou ve stejné pozici jako on. Při srovnání s německým a rakouským soukromým právem se v obecné rovině jeví okruh aktivně legitimovaných osob k podání přinejmenším popěrné žaloby jako nepřiměřeně úzký. Zákodárce by proto měl zvážit, zda mezi aktivně legitimované subjekty nezařadit alespoň dotčené dítě jakožto nejdůležitějšího účastníka daného právního vztahu (po rakouském vzoru), nebo ještě lépe za předem stanovených podmínek i muže, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem (po německém vzoru). Tím by lépe zohlednil standard ochrany soukromého a rodinného života podle čl. 8 Úmluvy. Ústavní soud má přes výše uvedené závěry pochybnosti, zda česká právní úprava spravedlivě upravuje zájmy biologických otců, zájem na jistotě právního postavení dítěte a obecně jeho nejlepší zájem.

54. Případný postup II. senátu Ústavního soudu podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu a podání návrhu plénu Ústavního soudu na zrušení § 785 a § 789 obč. zák., který by se inspiroval výše citovanými staršími rozhodnutími ústavních soudů Německa a Rakousku, která vedla k novelizacím v tamějším soukromém právu, však v této věci nepřipadal v úvahu. II. senát Ústavního soudu vzhledem ke skutkovým okolnostem této věci předmětná ustanovení přímo neaplikuje. Aby mohl podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zpochybnit ústavnost konkrétního zákona, resp. jeho jednotlivého ustanovení, a věc předložit plénu Ústavnímu soudu, je nezbytná jeho reálná aplikace, a nikoli jen jeho hypotetické použití, resp. jiné širší souvislosti (srov. analogicky např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 29/13 ze dne 1. 4. 2014). Proto se Ústavní soud uchýlil alespoň k výše uvedenému apelu na zákonodárce.

55. II. senát Ústavního soudu totiž sdílí myšlenku, že by se biologickým vazbám mezi rodiči a dětmi měla přiznat větší váha. Jak uvádí Eliška Wagnerová v biografické knize Tomáše Němečka (*Padni komu padni - Život a případy Elišky Wagnerové*. Praha: Leges, 2014): „*O respektu k biologické rodině mluví už antická dramata. Víme, co postihlo Oidipa proto, že neznal pravé rodiče.*“ (s. 65). Daná pasáž uvedené knihy se týká nálezu sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007, ve kterém byla Eliška Wagnerová soudkyní zpravodajkou. V uvedené knize k němu dodala: „*Musíte se přiklonit k nějakému pravidlu, proto jsme při kolizi dvou rodin dali přednost biologickému poutu, (...) marná sláva, člověk je tvor jak racionální, tak animální. Pouto, které vzniká zrozením dítěte, se má proto chránit jako cosi ryzího a nefalšovaného. Soudy se nemají snažit ho předělat, ale respektovat.*“ (s. 69 citované knihy). Tento nálezný se týkal úpravy styku dítěte s jeho původním matrikovým otcem, jehož otcovství bylo později popřeno. Skutkově se proto odlišuje od projednávané věci. Ale nosný princip, který je zde zmíněn, je hoden inspirace - obzvláště s ohledem na skutečnost, že jej současná právní úprava dostatečně nezohledňuje.

56. Nedojde-li k revizi okruhu aktivně legitimovaných osob k podání popěrné žaloby v případě určení otcovství podle první domněnky, zůstává podstatnou otázkou možností kontaktu biologického otce s dítětem, k jehož otcovství se tento hlásí. Jak nepochybně plyne z výše shrnuté judikatury ESLP, čl. 8 Úmluvy ukládá členským státům závazek zkoumat, zda je v nejlepším zájmu dítěte umožnit jeho biologickému otci založit vztah mezi nimi, např. prostřednictvím přiznání práva na styk. Biologický otec nesmí být zcela vyloučen ze života jeho dítěte, ledaže jsou zde k tomu důležité důvody vyplývající z nejlepšího zájmu dítěte (viz body 32 - 35 výše).

57. Ustanovení, o něž lze opřít možnost (domnělého) biologického otce stýkat se s dítětem, o němž tvrdí, že je jeho, představuje § 927 obč. zák. Podle něj platí: „*Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.*“ Jeden z komentářů k tomuto ustanovení občanského zákoníku varuje, že dostává domnělé otce do jisté „pasti“: „*Do střetu se zde dostává konstrukce § 771, který příbuzenství váže na pokrevní pouto, a právní regulace rodičovství, která za příbuzné považuje i osoby, které pokrevní pouto k dítěti ve skutečnosti nemají. Putativní otec (...) nemůže iniciovat řízení o popření otcovství, ve kterém by eventuálně docílil potvrzení svých pokrevních vazeb k dítěti prostřednictvím znaleckého dokazování a následně ani podat návrh na přiznání styku s dítětem.*“ (viz Šínová, R., cit. výše, s. 951). Jako řešení tento komentář nabízí připuštění žaloby domnělého otce směřující toliko k deklaraci jeho pokrevního pouta k dítěti. Naléhavý zájem na připuštění této žaloby by bylo vždy nezbytné poměřovat s přihlédnutím k nejlepšímu zájmu dítěte a již existujícím sociálním vazbám.

58. Návrh na určení příbuzenství podle ustanovení § 771 obč. zák., na který by v případě úspěchu mohl navazovat návrh na určení styku podle § 927, by i podle Ústavního soudu byl vhodnou cestou pro domnělé biologické otce dětí, u nichž otcovství určila ve prospěch jiného muže první domněnka. Navíc by tím byly splněny i „tvrdší“ požadavky judikatury ESLP, který již styk biologického otce se svým dítětem bere v těchto případech jako zásadu, ze které mohou existovat výjimky motivované nejlepším zájmem dítěte. Jak stěžovatel v této věci, tak i každý další domnělý otec by měli právě vymezenou cestu k dispozici. Stěžovatel ostatně v projednávané věci v řízení před okresním soudem tvrdil, že nechce nijak rozbíjet „právní“ rodinu, jen se s nezletilou chce stýkat.

59. Druhou možností, která je spíše jen otázkou jiného procesního řešení, by také mohlo být přímé podání návrhu podle § 927 obč. zák. Jiný komentář občanského zákoníku k tomuto ustanovení o styku osob příbuzných dítěti uvádí: „*Evropský soud pro lidská práva (...) posílil práva biologického otce, když mu přiznal právo na styk i v situaci, kdy otec neměl možnost rodinné pouto k dítěti vytvořit, ačkoliv měl zájem část péče o dítě převzít a vytvořit si citový vztah k dítěti. (...) je rozhodující zájem biologického otce a to, že důvody, proč nedošlo k vytvoření rodinného vztahu, biologický otec nemůže ovlivnit. V případě, že dítě nemá vytvořenou rodinnou vazbu k biologickému otci, dle českého práva není možné soudně styk stanovit. Pokud by taková možnost byla připuštěna, bylo by nutné v řízení o určení styku posuzovat i fakticitu tvrzení o biologickém otcovství.*“ [viz Westphalová, L. § 927 – Styk dítěte s jinými osobami než rodiči. In: Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1174]. Komentář tedy vybízí k tomu, aby se otázka příbuzenství podle § 771 obč. zák. řešila již přímo v rámci řízení o návrhu podle § 927 obč. zák., který domnělý otec podá za účelem získání alespoň stykových práv.

60. Ústavní soud shrnuje, že ústavní stížnost stěžovatele není v této konkrétní věci důvodná. Obecné soudy postupovaly ústavně souladně, pokud zamítly stěžovatelův návrh na určení otcovství. To bylo určeno v souladu s ustanovením § 776 obč. zák., který nevyvolává žádné ústavněprávní problémy. Obecné soudy jej aplikovaly ústavně-konformním způsobem. Vzhledem k tomu, že tento případ ale představuje modelovou

situaci postavení domnělých biologických otců v českém právu, vyslovil se Ústavní soud k tvrdosti zákonných mantinelů jejich statusu. Vyzval zákonodárce k revizi okruhu aktivně legitimovaných osob k podání návrhu na popření otcovství, je-li toto otcovství založeno první domněnkou.

61. Zdůraznil též, že pro splnění požadavků plynoucích z judikatury ESLP musí mít domnělí biologičtí otcí možnost dosáhnout alespoň styku s dítětem, o němž tvrdí, že je jejich. Mohou proto podat návrh na určení příbuzenství (§ 771 obč. zák.) a po určení příbuzenství se mohou obrátit na soud s návrhem podle § 927 obč. zák. za účelem realizace stykových práv příbuzného. Druhou možností řešení postavení domnělých otců je i přímé podání návrhu podle § 927 obč. zák. Otázka příbuzenství by se v takovém případě mohla řešit přímo v tomto řízení, které by díky tomu bylo hospodárnější.

62. Právní úprava určování rodičovství stojí na silném akcentu právní jistoty. Ústavní soud v této svém dosahem statusové věci nemůže jít tak daleko, aby zastoupil zákonodárce. Skutkové okolnosti této věci, jakkoli výjimečné, nebyly takového rázu, aby dal Ústavní soud výjimečně průchod individuální spravedlnosti *contra verba legis* [viz např. náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87); či Melzer, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 213 - 222].

VI. Závěr

63. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud neshledal, že by napadená rozhodnutí Okresního soudu v Nymburce a Krajského soudu v Praze vedla k porušení základních práv stěžovatele. Ústavní stížnost proto zamítl (§ 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Vzhledem k tomu, že nebylo důvodu očekávat další objasnění věci, učinil tak bez nařízení ústního jednání (§ 44 téhož zákona).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 16. května 2017

Jiří Zemánek
předseda senátu